

УДК 340. 12+1:316. 3

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Розглянуто поняття правового виховання. Проаналізовано зміст правового виховання, а також його головні властивості

Ключові слова: *правове виховання, правова культура, мета правового виховання, структура особистості*

Актуальність проблеми. В сучасних умовах розвитку правової культури українського соціуму наукова організація системи правового виховання стає істотним засобом подолання негативних тенденцій у ставленні громадян до права.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Правове виховання стало центром уваги юридичної науки приблизно у 60-ті роки ХХ ст. У подальшому, особливо в останні два десятиліття, з'явилося чимало спеціальних наукових досліджень феномену правового виховання, причому науковці прагнули передусім визначитися з новим поняттям, а також зі змістом правового виховання. Завдання виявилось непростим і викликало наукові дискусії, які, проте, не завершилися виробленням загальної точки зору з приводу розглядуваної проблеми. Слід також зазначити, що одностайності щодо даного питання не спостерігається й сьогодні. Тим не менш видаються необхідними звернення до аналізу поняття правового виховання в історичній ретроспективі, а дослідження властивостей правового виховання, що й складатиме *мету* статті.

Так, доволі суперечливим виявилось запропоноване І. Рябком визначення поняття правового виховання. На його думку, правове виховання – це «определенное и систематическое влияние на сознание, психологию воспитуемых (индивидов и общественных групп) всего уклада общественной жизни и идеологических факторов...» [5, с. 135]. Критики доволі резонно вказали на серйозну суперечливість такого підходу до розуміння правового виховання. Зокрема, В. Зенін слушно зазначає, що І. Рябко розглядає правове виховання «очень широко, включая в него влияние идеологических факторов и всего уклада общественной жизни, то есть и то, что зависит от работы воспитателей, и то, что от них не зависит, а только ими учитывается. Влияние же это по своему характеру не может быть одинаковым: в первом случае оно является целенаправленным, во втором – в определенной мере стихийным, что может иметь разные последствия» [6, с. 29].

Для розв'язання даної суперечності в розумінні правового виховання вчені запропонували декілька варіантів. Один з них найчіткіше сформульовано А. Бойковим, який запропонував всеосяжний процес впливу на свідомість

громадян (найближчого побутового оточення, навчального або трудового колективу, особистого правового досвіду тощо) іменувати правовим вихованням в широкому сенсі. А у вузькому сенсі правове виховання розуміється як різновид організованого та цілеспрямованого впливу на свідомість як «специфический вид специально организованной деятельности» [7, с. 24]. Таким чином, якщо І. Рябко не зовсім обгрунтовано поєднує в одному понятті суттєво різні аспекти правового виховання, то А. Бойков також не досить виправдано їх відокремлює, відділяє одне від одного.

Більш вдало визначили поняття правового виховання М. Галімов та О. Мураметс, запропонувавши додатково ввести нове поняття – «формування правосвідомості тих, хто виховується» [8]. Причому використання авторами цих двох понять (правове формування та правове виховання) «не розриває» стихійний і цілеспрямований вплив на правосвідомість тих, хто виховується, як соціального середовища (правове виховання у широкому сенсі), так і організованого цілеспрямованого впливу на правосвідомість тих, хто виховується (правове виховання у вузькому сенсі). Під формуванням правосвідомості громадян вони розуміють все, що І. Рябко вкладає в поняття правового виховання: і вплив усього укладу суспільного життя, і цілеспрямований вплив вихователів. На їхню думку, правове виховання є частиною правового формування громадян – саме те, що традиційно називають правовим вихованням у вузькому сенсі.

Як слушно зазначив В. Зенін, такий підхід до розуміння правового виховання дає змогу легко визначити не тільки його об'єкти, а й суб'єктів, а також його зміст, форми, методи та систему в цілому [9, с. 31]. При цьому він висловлює й іншу, вельми цінну думку, що більш широким, порівняно з правовим вихованням, є поняття правової соціалізації [9, с. 32] (а не «правове формування правосвідомості тих, хто виховується, як запропонували М. Галімов та О. Мураметс»). Таким чином, правове виховання отримує своє чільне місце у системі людського суспільства. Однак тільки у тому разі, якщо правову соціалізацію розглядають не відокремлено, не окремо від загальної соціалізації, як це зробив В. Зенін, а саме як один з видів загальної соціалізації разом з моральною, політичною та іншими її видами.

Логічно правова соціалізація є різновидом соціалізації взагалі – процесу засвоєння людиною культурно-соціальних норм та соціальних ролей. На сьогодні фахівці дійшли висновку про те, що людина навчається та перенавчається протягом усього її життя. Такими є вимоги сучасного суспільства. Цей процес і отримав назву соціалізації [10, с. 438]. Вирішальну роль у перетворенні індивіда на людину, біологічної істоти – на суспільну (особистість) відіграє соціальне середовище. «У “своих” человек учится языку, правилам поведения, манерам, обычаям, профессиональным навыкам, абстрактному мышлению и многому другому. Они-то и составляют материал социализации...Общее имя такому материалу – человеческая культура» [10, с. 113].

Отже, у сучасних складних і динамічних суспільних умовах соціалізація є перманентним процесом засвоєння соціальних ролей та культурних норм. Чимало сучасних соціальних ролей містять масу культурних норм, що невидимими відносинами через надані людям (їхнім соціальним об'єднанням) суб'єктивні права і обов'язки зв'язують їх з іншими ролями. І через те, що сучасна людина протягом свого життя змінюється з віком та у зв'язку із засвоєнням множини соціальних ролей, процес її соціалізації, по суті, є нескінченним.

Соціологи в житті сучасної людини виділяють три основні кризові точки соціалізації – відповідно 16–18 років, далі – 45 років та 55–60 років [10, с. 443–45]. Під кризою розуміється точка зламу в соціальному процесі, коли звичний спосіб життя людини завершується, а яким стане новий спосіб життя, – невідомо. У такий момент старі норми (засоби) розв'язання соціальних проблем уже не діють, а нові механізми або засоби розв'язання проблем поки що відсутні.

Соціалізація людини в суспільстві здійснюється як стихійно, через повсякденний, спеціально не організований вплив на неї всієї сукупності чинників суспільного життя, так і внаслідок організованого, цілеспрямованого впливу агентів соціалізації на духовну сферу та поведінку людини.

Соціалізацію в плані організованого, цілеспрямованого впливу агентів соціалізації на духовну сферу та поведінку особистості називають вихованням у вузькому, педагогічному сенсі. Часто соціалізацію в цілому ототожнюють з вихованням у широкому соціальному сенсі, розуміючи під цим сукупність формуючих впливів усіх соціальних інститутів, що забезпечують передавання від покоління до покоління накопиченого соціально-культурного досвіду, соціальних норм та цінностей. Однак іменувати однаковим чином суттєво відмінні суспільні процеси, хоча й з уточненням щодо вузького та широкого сенсів, не є доцільним. Краще розділити їх термінологічно.

Соціалізація вирізняється неоднорідністю. У цьому процесі виділяють два структурні елементи, що перебувають у тісній взаємодії та взаємозв'язку. Це, по-перше, стихійна соціалізація людини і, по-друге, організована соціалізація. Причому, чим складнішим стає суспільство, чим динамічніше розвивається, тим більшою стає його потреба у свідомо організованій соціалізації всього населення країни.

Правову соціалізацію, що виникає в процесі врегулювання суспільних відносин, також слід розглядати як в стихійному, так і в свідомо організованому планах. У стихійному аспекті правова соціалізація є формуючим впливом на правову свідомість та правову поведінку особистості (соціальної групи) усіх елементів правової системи даного суспільства. Так, Е. Татаринцева слушно зазначає: «Известно, что самые разнообразные человеческие поступки и контакты так или иначе “впадают” в единый океан общественных отношений. Он состоит из отношений между отдельными людьми, коллективами, малыми социальными группами и группами столь огромными, что их

нелегко измерить, из отношений внутри этих групп, а также между группами, между человеком и группой, между человеком и другим человеком. И каждое взаимодействие человека с человеком, человека с группой регулируется социальными нормами. Большую часть правовых норм составляют правовые» [10, с. 19]. Стосовно правового виховання в широкому соціальному сенсі, що більшою мірою відповідає правовій соціалізації в цілому, цікавою є також така думка Е. Татаринцевої «Если воспринимать правовое воспитание как длящийся процесс, то может стать очевидным, что каждый гражданин является участником этого процесса и в качестве воспитуемого, и в качестве воспитателя в зависимости от того, какую роль в данный момент человек исполняет: родителя, прохожего, учащегося и т. д. Более того, исполняя одну и ту же роль, можно попеременно выступать и воспитуемым, и воспитателем... Менее очевидно, хотя и важно для понимания, что один и тот же человек по отношению к одним и тем же людям является и воспитателем, и воспитуемым. Каждый при желании может это выявить в отношениях между родителями и детьми, учителями (в широком смысле) и учениками» [11, с. 18]. І якщо урахувати, що правове виховання в широкому соціальному сенсі перебуває у всебічному зв'язку та взаємодії з моральним, політичним, релігійним, естетичним та іншими видами соціального виховання людини і що воно розпочинається від народження і триває до кінця життя людини в суспільстві, то очевидно, що цей виховний процес не може не бути керованим та цілеспрямованим. Більшою чи меншою мірою на нього ми можемо позитивно впливати через науково-організований правовиховний процес у психолого-педагогічному сенсі, який, однак, ставитиме цілі, обиратиме форми, методи і засоби в потоці правовиховного процесу в широкому соціальному сенсі. Ефективність системи правового виховання у психолого-педагогічному сенсі визначається не самим цим процесом, а тими позитивними змінами, які вона привносить у цей процес, а також у розвиток правової культури даного соціуму. Правова соціалізація в організованому аспекті є процесом цілеспрямованого правового вдосконалення особистості (соціальної групи) в умовах спеціально організованої системи, що забезпечує систематичний вплив. Правове виховання у такому сенсі як особлива форма суспільної діяльності починає складатися з появою розуміння права як специфічного засобу регуляції людської поведінки.

У сучасному суспільстві, що розбудовує правову державу, як це відбувається в Україні, не можна покладатися тільки на стихійну правову соціалізацію як народних мас, так і передусім державних службовців. Необхідно на науковій основі широкомасштабно розгорнути цілеспрямовану, цілісну та централізовану систему правової соціалізації всіх категорій населення. Ефективною така система може стати в єдності трьох головних її властивостей: цілеспрямованості, цілісності та централізованості. Сенс та зміст таких властивостей організованої правової соціалізації розглядаються далі.

Правове виховання як організований компонент правової соціалізації не може бути ефективним без чітко визначеної мети. Йому як одному з видів людської діяльності притаманний доцільний характер. Суб'єкт правового виховання, розпочинаючи правовиховну діяльність, має спочатку вибудувати (ідеально) остаточний результат своєї правовиховної праці. Ідеально уявлений результат правовиховної діяльності і є його мета. Мета правового виховання, як і мета будь-якої людської діяльності, має об'єктивно-суб'єктивний характер. Вона не є результатом суб'єктивних бажань суб'єкта правового виховання. Мету правовому вихованню задає об'єктивна потреба в оптимізації правової сфери життя суспільства. У сучасній Україні такою метою є передусім подолання масового правового нігілізму та інших виявів антиправової культури, що перешкоджають формуванню реальної правової держави та українського громадянського суспільства. Суб'єктивність мети правового виховання виражається в тому, що об'єктивна сторона мети усвідомлюється та здійснюється людиною. Суб'єктивні помилки у визначенні мети правового виховання, обранні форм, засобів та методів її досягнення призведуть до неефективності та безцільного розтрачування матеріальних і духовних ресурсів та сил.

Проте в сучасній юридичній літературі питання про цілі правового виховання, їхній зміст залишається доволі дискусійним. У одних випадках мету правового виховання убачають лише у попередженні правопорушень. Таке однобічне розуміння мети правового виховання породило й той однобічний метод її досягнення, що отримав назву «методу табу». Такий підхід до мети правового виховання свого часу було піддано справедливій критиці у праці Г. Ханая [12, с. 259]. Інший підхід до визначення мети правового виховання запропоновано Г. Марковою. На її думку, такою метою є «обеспечение сознательного правомрного поведения» [13, с. 26]. На недоліки такого підходу вказала Е. Татаринцева, зазначивши, що з цією думкою можна було б погодитися, «если бы признак сознательности всегда имел активно положительное значение. Но разве воздержание от правонарушения, в том числе и преступления, из боязни быть подвергнутым наказанию не является сознательным?» [11, с. 11]. До того ж, правомірна поведінка можлива ще й через те, що суб'єкту в даному разі вигідно вчинити правомірно, хоча в його свідомості зберігається негативне ставлення до права. Крім того, звична правомірна поведінка взагалі може сформуватися на ґрунті конформізму, обминаючи власну усвідомленість.

Цікавою є точка зору деяких юристів, що розглядали мету правового виховання як складний і системний феномен. Так, Л. Лазарев у системі правового виховання виділяє три блока цілей: а) пізнавальні; б) емоційні; в) поведінкові. Особливу увагу він звертає на послідовну залежність між цими цілями правового виховання [14, с. 135]. В. Головченко систему цілей правового виховання бачить нібито поетапно. У нього система цілей правового виховання містить: а) найближчу мету – формування системи правових знань; б) проміжну мету – формування правової переконаності; в) кінцеву мету – фор-

мування мотивів та звичок правомірної, соціально активної поведінки [14, с. 135]. Наведені точки зору стосовно мети правового виховання наближаються одна до одної. Мета правового виховання уявляється як певний послідовний зв'язок її складових (часткових цілей), що рельєфно відображено у поглядах В. Головченка. Однак насправді живу правовиховну діяльність неможливо замкнути на вказані «часткові цілі» послідовно. Досить зазначити, що об'єктом правового виховання можуть бути люди не з низьким рівнем правової свідомості. Найближчою метою правового виховання реально може стати потреба не в підвищенні правових знань, а у формуванні правової переконаності. У цьому можна переконатися і за допомоги особистих спостережень, іноді й власних дій в правовій сфері, коли людина добре розуміє вимогу чинного права, проте не слідує їй.

Наведений аналіз точок зору щодо мети правового виховання переконливо показує, що сучасна юридична і філософська наука ще далека від вирішення даної проблеми. Необхідний подальший науковий пошук мети правового виховання в сучасному українському суспільстві. Як уже зазначалося, правова сфера життя українського соціуму уражена масовою антиправовою культурою у різних формах, включаючи її гранично негативну форму – правовий нігілізм. Носіями антиправової культури є не тільки пересічні громадяни, а й широке коло державних чиновників усіх рівнів. Подолати такий масовий правовий недуг стихійно неможливо. Потребується глибоко поміркована, організовано збалансована, систематична, доцільно спрямована психолого-педагогічна діяльність української держави, її органів та закладів, громадських організацій, професійних юристів, ЗМІ тощо. Успішність такої діяльності залежить від науково вивіреної мети/результату правового виховання. Таким результатом може стати ідеальний образ високої правової культури громадян, під яким розуміється високий рівень правової розвиненості, правової вихованості, що відповідають своєму історичному періоду. Так, в особистісному плані сучасна висока правова культура є сплавом високого рівня системних (загальних і конкретних) правових знань, стійких правових переконань та позитивних правових настанов, соціально-правової активності особистості. Причому висока правова культура особистості передбачає власне досконалість саме всіх її елементів, які самі мають складну побудову, а також їхній міцний взаємозв'язок та взаємодію. Дефект же хоча б одного (причому будь-якого) елемента правового переконання особистості призводить до деформацій всієї цієї частини правової культури, а отже – всієї правової культури в цілому. Наприклад, слабке усвідомлення і розуміння власних правових обов'язків (або прав) викликає емоційно-чуттєву невпевненість та формує мляву волю особистості. У такому разі навряд чи можна очікувати від особистості соціально-правової активності. Розвинена ж правова культура, високий рівень правових знань, правові відчуття та правова воля зумовлюють соціально-правову активність громадян.

Соціально-правова активність як вияв правової культури особистості характеризується добровільністю, сумлінністю, інтенсивністю, ініціативною діяльністю в правопізнанні, правореалізації, правовій охороні особистості не тільки у власних інтересах, а й в інтересах певних соціальних груп, а також усього суспільства.

Така складність соціально-правової активності зумовлена багатограним взаємозв'язком української правової системи та особистості. При організації правовиховної роботи суб'єкти правового виховання мають прагнути розвивати і вдосконалювати всі сторони соціально-правової активності громадян, адже нерозвиненість будь-якої сторони правової активності особистості призводить у підсумку до падіння правової активності в цілому. Наприклад, зниження правопізнавальної активності людини поступово знижує обсяг її правових знань. Утрата правових знань (їхня недостатність) не дозволить громадянину активно впливати на розвиток права, його реалізацію та захист. Це призведе до правової деформації особистості, зниження її правової культури в цілому.

Правова культура як мета правового виховання відіграє різноманітну роль у процесі правового виховання. На першому ступені правовиховної діяльності ідеальний образ високої правової культури особистості міститься тільки у свідомості вихователя. Він слугує йому інструментом вироблення конкретної правовиховної програми. Для вироблення її вихователь має виявити відповідність рівня розвиненості всіх елементів реальної правової культури вихованця, тому ідеальному образу сучасної високої правової культури, тих чи інших елементів, який дозволить обрати найбільш оптимальні форми, засоби та методи розвитку реальної правової культури того, хто виховується, до ідеального зразка – мети правового виховання.

На другому ступені процесу правового виховання мета його має слугувати путеводною зіркою як для суб'єкта, так і для об'єкта цього процесу. По-перше, її слід довести до свідомості того, хто виховується, у такий спосіб, аби вона стала його бажаною метою. По-друге, протягом усієї взаємодії суб'єкта і об'єкта правового виховання має здійснюватися систематичне співвіднесення мети правового виховання з реально функціонуючою правовою культурою об'єкта, що забезпечить постійне корегування цілеспрямованості виховних дій, вдосконалення їхніх форм, засобів та методів.

Мета правового виховання свою спрямовуючу роль у процесі правового виховання завершує шляхом злиття (суміщення) з розвинуеною до її високого рівня реальною правовою культурою об'єкта правового виховання.

З наведеного випливає, що, починаючи правове виховання, суб'єкт має бути озброєний глибокими знаннями сутності, змісту та побудови високих взірців сучасної правової культури особистості, з одного боку, а з другого – має науково виявити реальний рівень розвиненості кожного елемента правової культури в об'єкта правового виховання. Шляхом зіставлення ідеального зразка сучасної правової культури, що міститься в голові (мета правового

виховання) і рівня розвиненості реальної правової культури об'єкта виховання виробити оптимальну програму діяльності, в перебігу здійснення якої постійно зв'язати хід розвитку реальної правової культури з ідеальним зразком культури, вдосконалюючи форми, засоби та методи його досягнення.

Правове виховання особистості не тільки має бути цілеспрямованим, а й являти собою цілісну систему. Цілісна система правового виховання в психолого-педагогічному сенсі містить суворо визначений склад компонентів (елементів), взаємозв'язок між якими настільки щільний та органічний, що зміна одного з компонентів з необхідністю викликає зміну інших, а іноді й всієї системи у цілому. Цілісність системи правового виховання саме в психолого-педагогічному сенсі обмежена трьома елементами: суб'єктом, об'єктом та змістом. У ній, на наш погляд, немає місця, наприклад, такому елементу, як «поле діяльності, в якому здійснюється процес правового виховання», запропонований В. Струтинським [14, с. 138]. За своїм змістом такий елемент насправді є зовнішнім середовищем, в якому здійснюється зазначений правовиховний процес. Суспільне середовище, всі його правові компоненти, безумовно, справляють різноманітний як позитивний, так і негативний вплив на об'єкт виховання, чого суб'єкт правового виховання не може не враховувати.

Правове виховання є не тільки цілеспрямованою цілісною, а й централізованою системою. «Централізована система – це така система, в якій один елемент чи одна підсистема відіграє головну, або домінуючу, роль у функціонуванні всієї системи. Таку частину можна назвати провідною системою, або її центром» [14, с. 139]. Центром, або провідною частиною, системи правового виховання є суб'єкт правового виховання. Саме на нього покладено обов'язок організатора процесу виховання в усій його повноті. Наприклад, він має опікуватися підбором осіб, які потребують правового виховання, виявленням рівня їхньої правової культури, її слабких ланок, розробленням науково обгрунтованої програми правового виховання, а також керувати її здійсненням. Тому суб'єктом правового виховання не може бути випадкова особа. Нею можуть бути індивіди чи колективні суб'єкти, які самі глибоко виховані та є носіями високої правової культури особисто.

Індивідуальним суб'єктом правового виховання особистості може бути як пересічний громадянин, так і посадова особа. З-поміж колективних суб'єктів правового виховання громадян України центральне місце, безумовно, має посісти Українська держава, що оголосила себе правовою. Аби правова діяльність держави була ефективною, а українське право стало більш якісним і повною мірою могло б справляти свій регулюючий вплив на поведінку українців, держава має відігравати активну організуючу роль у правовому вихованні суб'єктів українського права. Для цього необхідно законодавчо прийняти всеукраїнську довгострокову програму правового виховання українських громадян. У ній має бути скоординована правовиховна діяльність усіх колективних суб'єктів країни: державних органів, установ, організацій тощо. Для цілеспрямованого постій-

ного керівництва правовим вихованням у масштабі всієї країни законом про правове виховання необхідно започаткувати компетентний і авторитетний повноважний координаційний центр з правового виховання українців з постійною соціологічною службою при ньому. Безпосереднє керівництво правовим вихованням у масштабі країни зазначений центр міг би, наприклад, здійснювати через Міністерство юстиції України, в якому як у центрі, так і регіонах могли бути створені управління або відділи правового виховання. Спостерігаючи за допомогою соціологічної служби за змінами, що відбуваються у правовій культурі громадян у режимі поточного часу, координаційний центр з правового виховання міг би своєчасно приймати науково обґрунтовані рішення щодо оптимізації правовиховної діяльності суб'єктів і контролювати їхнє реальне виконання через спеціалізовані органи Міністерства юстиції України. На виконання такого завдання необхідно також подбати про укомплектування підрозділів органів юстиції з правового виховання людьми з високою особистою правовою культурою, компетентними у питаннях правового виховання, знавцями теорії, практики, а також методик правового виховання. Такий підхід передбачає обов'язкове екзаменування кандидатів на відповідні посади.

Вагому роль у досягненні цілісності системи правового виховання покликаній зіграти й об'єкт правового виховання. Він робить серйозний внесок у формування міцного органічного зв'язку з суб'єктами правового виховання, диктуючи їм обрання форм, засобів та методів виховної діяльності, що відповідно становить зміст правового виховання. Щодо проблеми об'єкта правового виховання в науковій літературі є серйозні розбіжності. Одні вчені під об'єктом виховання розуміють особистість та колектив, другі – свідомість та поведінку особистості, соціальної групи, треті – конкретну реальну особистість. У наведених підходах до визначення об'єкта виховання деякі дослідники не бачать різниці. Так, в одній колективній монографії автори зазначають: «На нашу думку, немає суттєвою відмінності між вихованням особистості та вихованням свідомості та поведінки людини» [6, с. 101]. Однак, як уявляється, відмінність все ж таки існує. Вона полягає у тому, що перші та треті автори зазначених точок зору дійсно серйозно не розбігаються у визначенні об'єкта виховання, а автори другої точки зору за об'єкт виховання приймають його предмет – свідомість та поведінку особистості. Об'єкт і предмет виховання хоча й наближаються, але нерозривно пов'язані і водночас суттєво відмінні явища. Об'єктом правового виховання може виступати і особистість, і соціальна група, і суспільство у цілому, а предметом його можуть бути лише нерозвинуті елементи правової культури цих об'єктів правового виховання. Саме предмет правового виховання у межах обраного об'єкта (особистості, наприклад) й визначатиме програму правовиховної діяльності суб'єкта. Об'єкт правового виховання визначає також рамки виховної діяльності суб'єкта. Він через різноманітність власних властивостей, сторін, відносин не придатний у своїй цілісності для наукового програмування і цілеспрямованого здійснення

його правового виховання. В особистості, наприклад, розрізняють три групи властивостей: 1) соціально-психологічні; 2) психофізіологічні; 3) соціально-демографічні.

Соціально-психологічна група властивостей містить: знання, погляди, інтереси, переконання, настанови, соціальні орієнтації, вміння, навички, звички, стереотипи поведінки. До психофізіологічних властивостей особистості належать: тип темпераменту, здатності, особливості мислення. Соціально-демографічну групу властивостей особистості складають: її стать, вік, освіта, соціальний стан, родинний стан, матеріальний стан, місце проживання. Розглядаючи наведену структуру властивостей особистості, можна дійти проміжного висновку: її психофізіологічні та соціально-демографічні властивості не можуть бути предметом прямого виховного впливу. Разом з тим вивчення їх та широке використання отриманих про них достовірних знань при складанні програми правового виховання необхідні для оптимального обрання форм, засобів та методів розвитку правової культури особистості.

Предмет правового виховання особистості міститься в групі її соціально-психологічних властивостей. Причому він не охоплює всебічно цю групу особистісних властивостей – це другий важливий висновок. Через те, що властивості особистості соціально-психологічної групи (знання, переконання, настанови, поведінка) багатогранні, такі властивості мають моральний, політичний, релігійний, естетичний, а також чимало інших аспектів, серед яких правовий – тільки один з-поміж багатьох. На наш погляд, прямим предметом правового виховання особистості як об'єкта такого процесу може бути тільки правова сторона соціально-психологічних властивостей. Саме на заповнення прогалин у правових знаннях, усунення дефектів правових переконань, правових настанов, правових умінь та навичок, правової поведінки і має бути спрямована програма правового виховання особистості. Правові знання, переконання тощо мають бути доведені до рівня всіх елементів цілевстановленого зразка – високої правової культури сучасної особистості. Звичайно, виховний вплив на правову сторону соціально-психологічних властивостей особистості не може не справляти опосередкований вплив на усі інші сторони таких властивостей, а також на усі інші групи властивостей особистості, тоді як, звичайно, усі інші види виховання (особливо моральне та політичне) значно впливають на правовий розвиток особистості.

Висновки. Необхідним елементом цілеспрямованої, цілісної та централізованої системи правового виховання є її зміст. Його становлять правовиховний вплив суб'єкта на об'єкт у визначених планом правового виховання формах, засобах та методах; контроль суб'єкта за зміною соціально-психологічних властивостей особистості, наближенням їх до рівня мети; корегування форм, засобів, методів правового виховання мірою з'ясування їхньої малої ефективності; дії особистості – об'єкта правового виховання, які сприяють більш глибокому, оптимальному, швидкому просуванню її до мети правового виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Почтарь Т. М. Правовое воспитание в педагогических вузах : вопросы методологии и методики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т. М. Почтарь. – М., 2000. – 207 с.
2. Крыгина И. А. Правовая культура, правовое воспитание и управление правосознательным процессом в современном российском обществе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / И. А. Крыгина. – Ростов н/Д., 1999. – 189 с.
3. Дубровский В. Ф. Педагогические условия формирования правовой культуры старшеклассников : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Ф. Дубровский; Ин-т педагогики АПН Украины. – К., 1997. – 211 с.
4. Федик С. І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навч. закладів з підготовки молодших спеціалістів) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. І. Федик ; Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 1996. – 206 с.
5. Рябко И. Ф. Правосознание и правовое воспитание масс в советском обществе / И. Ф. Рябко. – Ростов н/Д., 1969. – 191 с.
6. Правовое воспитание и социальная активность населения / Б. М. Бабий, Н. И. Козюбра, В. В. Оксамытный – К. : Наук. думка, 1979. – 327 с.
7. Бойков А. Д. Методологические и методические вопросы пропаганды права / А. Д. Бойков // Вопросы теории и практики теории воспитания . – М. : Изд-во Всесоюз. ин-та по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1976. – С. 23— 39.
8. Галимов М. М. Уважение к закону / М. М. Галимов, О. Ф. Мураметс. – Казань : Татар. кн. изд-во, 1983. – 144 с.
9. Зенин В. П. Понятие правового воспитания / В. П. Зенин // Правовое воспитание и правовая активность населения. – К. : Наук. думка, 1979. – 327 с.
10. Кравченко А. И. Социология : общий курс : учеб. пособие для студентов вузов / А. И. Кравченко – М. : ПЕР СЭ, 2000. – 638 с.
11. Татаринцева Е. В. Правовое воспитание. Методология и методика / Е. В. Татаринцева. – М. : Высш. шк., 1990. – 174 с.
12. Ханай Г. Социалистическое право и личность / Г. Ханай : пер. с нем. – М. : Прогресс, 1979. – 330 с.
13. Маркова Г. Д. Научные основы и организация правового воспитания молодежи / Г. Д. Маркова. – К. : Наук. думка, 1985. – 170 с.
14. Бондарев А. С. Правовая антикультура в правовом пространстве общества / А. С. Бондарев. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 2006. – 192 с.

К ВОПРОСУ ОБ ОСНОВНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ

Коваленко И. И.

В данной статье рассматривается понятие правового воспитания. Анализируется содержание правового воспитания, а также основные его свойства.

Ключевые слова: *правовое воспитание, правовая культура, структура личности*

THE GENERAL PECULIARITIES OF JURIDICAL EDUCATION

Kovalenko I. I.

This article examines the juridical education concept. The juridical education content and its general abilities are analyzed.

Keywords: *juridical education, juridical culture, structure of personality.*

УДК 340.12

Ю. В. Мелякова, кандидат філософських наук

КРИЗА АБСОЛЮТНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ПРИВІД ДО ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДІЮЧОГО ПРАВА

Проаналізовано онтологічні, гносеологічні, феноменологічні та аксіологічні підстави методології права доби постмодерну, а також здійснено порівняльний розгляд основних принципів діалектики і синергетики стосовно права. Досліджено сучасну ситуацію нівелювання класичних цінностей і актуалізації некласичних як проблематичну для здійснення практик праворозуміння і правозастосування.

Ключові слова: *синергетична модель буття права, деонтологічна модальність, сфера належного, безперервне становлення, трансгресія, альтернативність.*

Актуальність проблеми. Ситуація кардинального переоцінювання цінностей, яка спостерігається сьогодні, значною мірою зумовлює актуальність обраної теми дослідження. В умовах становлення нетрадиційних ідеальних реальностей і панування некласичних культурних цінностей право в сукупності всіх своїх виявів від правосвідомості до правостосунків безумовно потребує нового осмислення і теоретичного обґрунтування.

Стан наукової розробленості проблеми, що досліджується, визначається сукупністю двох векторів теоретичних розробок. Перший – постструктуралістська традиція, що розглядає нові онтологічні засади і саму культурну проблему переоцінювання цінностей у ракурсі деконструктивістських тенденцій – це Р. Барт, М. Фуко, Н. Маньковська, С. Корнев, Б. Парамонов, В. Гусаченко та ін. Другий теоретичний напрям в історіографії тематики – дослідження безпосередньо проблем правової онтології, аксіології, антропології та праворозуміння взагалі в умовах постмодерну, що поданий у працях І. Честнова, Ю. Оборотова, Л. Удовики, В. Горбатенка, Н. Малиновської, О. Стовби, О. Бандури, А. Бернюкова, М. Братасюка.